

YAKIN TARİHİMİZDE BİR SÜRGÜN HİKÂYESİ: "YÜZ ELLİLİKLER"

Dr. Deniz DOĞRU**

Öz

Milli mücadeleden sonra imzalanan Lozan Antlaşması'na bağlı 8. Ekte yer alan "Aff-1 Umumiye'ye Mütealîk Beyanname" gereğince, barış antlaşmasının kabul edilmesinin ardından Türkiye'deki tüm suçluların affına yönelik bir "Genel Af Kanunu" çıkarılacağı kabul edilmiştir. Ancak bu beyannameye ekli protokolda, beyannameye yer alan hükümlere karşılık Türk Hükümetinin 150 kişinin ülkeye girmesini ve oturma hakkı verilmesini yasaklama hakkını saklı tuttuğu belirtilmiştir. Böylelikle söz konusu kişilerden o gün ülke sınırları içerisinde bulunanların sınır dışına gönderilebilmesi yetkisine sahip olduğu belirlenmiştir. II. Türkiye Büyük Millet Meclisinde Lozan Antlaşması'na ekli beyanname gereğince 391 ve 487 sayılı iki genel af kanunu çıkarılacak söz konusu beyannameye dayalı protokol gereğince de ülke içinde bulunması sakıncalı olan 150 kişilik liste belirlenerek bu kişilere ait düzenlemeler yapılacaktır. Bu çalışmada, "Genel Af" kapsamında yer almayacak 150 kişilik listenin kimlerden oluşacağı ve bununla ilgili düzenlemelerin nasıl belirleneceği konusu irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Yüz Ellilikler, Lozan, Sürgün.

A Story of Exile in Our Recent History: "Yüz Ellilikler"

Abstract

In accordance with "Aff-1 Umumiye'ye Mütealîk Beyanname" which signed at Lozan Alliance's 8th attachment after the National Struggle "An Oblivion Law" would be carried out to release all the criminals was approved. However, the protocol which was attached to this memorandum, in response to the sentences which was written in the memorandum it was indicated that Turkish Government would have right to prohibit the entrance of 150 people in the country and not to permit the residence. Thus, Turkish Government would have alsoright to deport the people started before who are already in the country. At second Turkish National Assembly in accordance with the memorandum attached in Lozan Alliance two oblivion law numbered 391 and 487 would be legislated, the list consielered 150 people would be determined and some layouts about them would be done. In this work the 150 people who wouldn't take port within Oblivion, how it would be determined and the regulations about this will be semtinized.

Keywords: Yüz Ellilikler, Lozan, Exile.

* Bu çalışmanın bir bölümü Birinci Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırma Kongresinde (Bosna Hersek, Sarajevo, Mayıs 2015) sunulmuştur.

** dogrud Deniz72@hotmail.com

Giriş

1699 Karlofça Antlaşması'ndan sonra sürekli olarak toprak kaybeden Osmanlı Devleti 19.yüzyıldan itibaren ise toprak kaybetmiş, böylelikle egemenlik sahasını koruyamamıştır. Bu yüzyılda devlet maddi ve beşeri kaynakları açısından tükenme noktasına gelmiştir. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısında girdiği Kırım Savaşı, 93 Harbi, Trablusgarp ile Balkan Savaşları gibi bir dizi savaşın sonucunda Avrupa ve Balkanlardaki topraklarını kaybetmiştir. 20. yüzyılın başlarında büyük devletler bir taraftan Osmanlı tebası olan gayrimüslimleri destekleyerek, devletin Avrupa ve Balkanlardaki varlığını sonlandırırken diğer yandan da Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerindeki askeri-siyasi ve ekonomik çıkarlarını tesis etmek istiyorlardı. Ayrıca, Avrupalı bu büyük devletlerin gelişmiş olan sanayileri için hem ham madde hem de pazar arayışı yeni bir dünya düzeninin de habercisiydi. Winston Churchill başta olmak üzere Batılı devlet adamları, Batı'nın tarihi misyonunun, dünyanın diğer halklarının kaderlerini çizmek olduğunu ve sonunda bunun tamamlayacağını düşünüyordu. Osmanlı ülkesi ise kültürel ve politik olarak henüz bu bakış açısına göre yapılandırılmamış bir bölgeydi¹. Bu yaklaşımlar çerçevesinde hayata geçirilen politikalar Osmanlı Devletini kendi topraklarında meydana gelecek Birinci Dünya Savaşı'na doğal olarak sürüklemiştir². Başlayacak olan savaşta tarafsız kalınamayacağını düşünen devlet adamlarında iki fikir ön plana çıkmıştır. Birincisi Osmanlı'yı her durumda koruyacak Almanya ile bir dostluk anlaşması yapmak, diğeri ise Akdeniz'e yakın olan devletlerle ittifak oluşturmaktır³. Nitekim savaş başlamadan hemen önce İngiltere'nin başını çektiği itilaf devletleri ile ittifak oluşturma girişimi bu düşüncenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu girişimin olumsuz sonuçlanması, Osmanlı Devleti'ni zorunlu olarak Almanya'nın yanında savaşa girmeye sürüklemiştir. 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin içinde yer aldığı ittifak grubu savaşı kaybetmiştir. Osmanlı Devleti'nin yeni hükümeti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmiştir. Savaş sırasında İtilaf devletleri yaptıkları gizli antlaşmalar ile Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmalarına rağmen, savaşın sonunda bu konudaki anlaşmazlıkları sebebiyle Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşmasının yaklaşık olarak iki yıl sonra yapılmasına neden olmuştur. Mayıs 1920'de başlayan barış görüşmelerine katılan Tefik Paşa önüne sunulan anlaşma metnini kabul etmeyerek yurda dönmüştür. 2 Haziran 1920'de Damat Ferit heyet başkanı olarak kendisi Paris'e gitmiştir. İtilaf devletleri bir yandan görüşmelere devam ederken diğer yandan da barış metnini kabul ettirmek amacıyla 22 Haziran 1920'de Yunanlıları Batı Anadolu'da yeniden harekete

¹David FRANKLIN, Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922, Yeni Bin Yıl Yayını, İstanbul 1989, s.10.

²Mustafa TURAN, Siyasi Ve Hukuki Açından Milli Mücadele, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.3.

³ Refik TURAN-Mustafa SAFRAN ve Diğerleri, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi, Okutman Yayıncılık, Ankara 2011, s.51.

geçirmişlerdir. Nihayetinde Damat Ferit Hükümeti Türk yurdunun tamamına yakınına itilaf devletlerine bırakan 13 bölüm ve 433 maddeden oluşan anlaşmayı 10 Ağustos 1920'de Paris yakınlarındaki Sevr'de imzalamıştır⁴.

Damat Ferit Hükümeti kurtuluş yolu olarak galip devletlerin isteklerine uymayı gördüğü için Türklüğü ve Türk yurdunu yok sayan bu anlaşmayı imzalamış olsa da Türkler arasında gerçek kurtuluş çareleri arayanlar da vardı. Nitekim Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını müteakiben Anadolu'da milli direniş cemiyetleri kurulmuş ve Mustafa Kemal liderliğinde yapılan kongreler ile Milli Mücadele ateşi yakılmıştır. Kuva-yı Milliye ile başlayan bu mücadele, 30 Ağustos 1922 Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile zaferle sonuçlanmıştır. Savaş sonrası yapılacak olan barış anlaşması görüşmeleri 20 Kasım 1922'de Lozan'da Casino de Montbenon'da başlamıştır⁵. Lozan görüşmelerine heyet başkanı olarak İsmet İnönü ile birlikte Rıza Nur ve Hasan Saka da murahhas olarak seçildi⁶. Lozan Konferansı'nda birinci dönem görüşmelerinde anlaşmazlıklardan dolayı görüşmeler devam edemeyince Türk Heyeti yurda dönmüştür. İkinci dönem görüşmeleri 23 Nisan 1923'te başlamıştır. 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmıştır⁷. Anlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisinde 24 Ağustos 1923'te 227 milletvekilinden 213'ünün oyu ile kabul edilmiştir. Anlaşmada gündeme gelen ve kabul edilen maddelerden biri müteakibliyet ilkesi esas alınarak Türk devletinin, siyasi ve askeri suçları kapsayacak bir genel affın çıkarılması olmuştur⁸. Lozan Antlaşması kapsamında kabul edilen "Genel Af", Türkiye ile Yunanistan Hükümetleri'nin arasında karşılıklı olarak yapılması kararlaştırılmıştır.

Lozan'da Yüz Ellilikler

Büyük savaşlardan sonra yapılan barış anlaşmalarının ilk önceliği savaşa son vermek olmakla birlikte ülkelerin kendi egemenliği altındaki halkla da toplumsal birlikteliği ve barışı sağlamaktır. Lozan Antlaşması ile bir yandan milli mücadele sonunda bugünkü sınırlarımız, uluslararası hukuk çerçevesinde belirlenmiş, diğer taraftan ise "Genel Af" ilanı maddesi ile de yeni Türk devletinde toplumsal barışın ilk safhasının adımı atılmıştır. Barış anlaşmasında genel affa ilişkin bildiri tasarısında 1 Ağustos 1914 ile 20 Kasım 1922 arasında Türkiye ve Yunanistan sınırları içerisinde yaşayan kişiler tarafından işlenen askeri ya da siyasi suçlardan dolayı hiç kimse rahatsız edilemeyecek aynı zamanda Türk Hükümeti ile Yunan Hükümeti aynı süre içerisinde işlenmiş olan siyasi suçlarla ilgili müteakibliyet ilkesi esas alınarak bir "Genel Af" ilan

⁴ Turan-Safran, a.g.e., s.50-61,128-131.

⁵ Turan,a.g.e., s.200

⁶ Rıza NUR, Hayat ve Hatıratım, Cilt 3, İstanbul 1968, s.960-1000; Ali Naci Karacan, Lozan, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971, s.69-71 .

⁷ Şevket Süreyya AYDEMİR, Tek Adam, Cilt 3, Remzi Kitapevi, 1999,s.119.

⁸ Veysi AKIN,"Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923", Türkler Ansiklopedisi. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.306-314.

edecektir. Bu bildiri ile genel affın hangi tarihler arasını kapsayacağı ile suçun nitelikleri ortaya konulmuştur. Lozan Antlaşması'nın azınlıklar alt komisyonunda 11 Ocak 1923 günü yapılan toplantısına Türkiye'yi temsilen katılan Rıza Nur Türk Hükümeti'nin belirlediği 150 kişinin bu af kapsamına alınmayacağını ifade etmiştir. Alt komisyonunda yapılan görüşmeler sonucunda 17 sayılı tutanağa bağlı ek "a" ve ek "b" kısmında Türk Hükümetinin 150 kişi hariç olmak üzere "Genel Af"ı kabul edeceği tezi komisyon üyelerince kabul edilmiştir⁹.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'na¹⁰ eklenen protokol ile "Genel Af"ın detayları daha açık bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre genel affa ilgili bildirin ilk maddesi yürürlükte kalmak şartı ile Türk Hükümeti bu maddede öngörülen kimseler kategorisine giren yüz elli kişinin Türkiye sınırları içerisinde ikamet etmelerini ve Türkiye'ye girişlerini yasaklama hakkına sahiptir. Hükümet bu kişiler belirleyerek çıkaracağı genel affa ilave edecektir.¹¹

Lozan Antlaşması'nın ikinci büyük millet meclisi tarafından 23 Ağustos 1923 tarihinde 340-341-342 ve 343 sayılı kanunlarca onaylanması ile artık antlaşmanın hükümlerini gereğinin yapılması Türk Hükümeti için bir zorunluluk haline gelmiştir¹². Nitekim cumhuriyetin ilan edilmesini akabinde 26 Aralık 1923 tarihinde 391 sayılı "Genel Af" kanunu çıkarıldı¹³. Fakat bu af kanunu âdi suçları kapsamakla birlikte 4. maddesinin "İş bu kanunahkamı 24 Temmuz 1939 tarihli Lozan muahednamesine merbut Aff-ı Umumi Beyannamesi ve Protokolünde istihdaf edilen eşhasa şamil değildir" ¹⁴. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Lozan Antlaşması'nda hüküm olarak kabul edilen "Genel Af" ve ek protokol ile belirtilen siyasi, askeri suçları içermediği gibi af kapsamına dâhil edilmeyecek yüz elli kişi de yer almıyordu. Ayrıca, Lozan Antlaşması'nı imzalayan ülkelerin de anlaşmayı onaylaması ile uluslararası hukuk açısından anlaşma hükümleri devletleri gereğini yerine getirmekle karşı karşıya bırakmıştır. Bu zorunluluk Türk Hükümetini de harekete geçirmiştir. Meclisin hemen bir "Genel Af" kanunu hazırlaması ve bunun dışında kalacak yüz elli kişiyi belirlemesi gerekiyordu. Hükümet bununla ilgili olarak hazırladığı kanun tasarısını meclise sundu kanun tasarısı 16 Nisan 1924 tarihinde mecliste görüşülerek 487 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir¹⁵.

⁹ Sehal, MERAY, Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar-Belgeler), Cilt 1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1970, s.108,284-287.

¹⁰ Mustafa Kemal ATATÜRK, Nutuk,(Hazırlayan: Zeynep KORKMAZ),Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2012, s.506; Ali Naci KARACAN, Lozan, Nokta Kitap Yayınevi, İstanbul 2007,s.539.

¹¹ Kamil Erdaha, Milli Mücadelenin Muhasebesi, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998, s.223.

¹²Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.2-8; TBMM ZC,II.Dönem,Cilt 1, Birleşim 7-9, s.111,245.

¹³ TBMM ZC, Cilt 2, Birleşim 21, 24, 38, 65, s.178, 231, 148, 777; Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.179.

¹⁴ Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.179.

¹⁵ Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.350; TBMM ZC, Cilt8, Birleşim 39, s.768, 780, 784.

Yüz Ellilikler ve Meclisteki Tartışmalar

Yeni Türk devleti, Lozan Antlaşması'nın gereği olarak "Genel Af" kanunu çıkarmıştı. Bu kanun altı maddeden oluşmaktaydı. İlk iki maddesi 1 Ağustos 1914 ile 20 Kasım 1922 tarihleri arasında askeri ve siyasi alanda işlenmiş suçlara genel af getirilmesi, üçüncü maddesi yüz elli kişinin af kapsamına alınmayacağını, dördüncü maddesi kanunun yayınlanma tarihinden itibaren geçerli olduğu ve diğer devletlerin de sorumluluklarını yerine getirmesi koşuluyla uygulanacağını, beşinci maddesi istiklal mahkemelerinde yargılananların da af kapsamına alınacağını, altıncı maddesi kanun uygulanmasında adliye ve müdafaa-i milliye vekillerinin sorumlu olacağını belirtmektedir¹⁶.

Kanun maddeleri mecliste görüşülürken 1, 2, 4, 5 ve 6. maddelerle ilgili herhangi bir tartışma olmamıştır. Fakat 3.madde görüşülürken büyük tartışmalar yaşanmıştır. Tartışmalara rağmen kanun meclis tarafından kabul edilmiştir. Dahiliye vekili Ferit (TEK) Bey kanunun üçüncü maddesinde belirtilen yüz elli kişi hakkında bilgi vermek için gizli oturum yapılmasını istedi. Bu isteği kabul edilerek mecliste kapalı oturuma geçilmiştir. Dahiliye vekili Ferit Bey güvenlik birimlerinde toplanan bilgiler doğrultusunda ilk önce 600 kişilik bir liste hazırladıklarını daha sonra bunu 300 kişiye düşürdüklerini fakat listeyi 150 kişiye nasıl indirgemeleri gerektiğini milletvekillerine sorar. Bunun üzerine milletvekillerinin her biri farklı yöntemler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşmeler ve tartışmalar mecliste devam ediyorken hükümet tarafından listeye son hali verilerek, Ferit Bey'e iletildi. Meclis kürsüsünde Vekil Bey tarafından okunan isim listesine karşı itirazlar geldi.¹⁷ Bunun başlıca sebebi hükümetin listeyi oluştururken çıkış noktasının güvenliğin sağlanması iken milletvekilleri ise olaya Milli Mücadele'ye karşı olanlar ile bir hesaplaşma olarak bakmaları idi¹⁸. Nitekim yüz elli kişilik liste hakkında Ferit Bey meclisteki konuşmasında¹⁹ *"Efendim, malumu âliniz olduğu üzere bu 150 kişilik liste aff-ı umumi beyannamesinin merbut bir zeylidir. Af-fi umumi Lozan muahedesi icabıdır. Müddeti muayyene zarfında tek mil cerami, gerek Türk tebası, gerek ecnebi tebası için bütün ceraimi af mahiyetindedir. Yalnız heyeti murahhasamızın ısrarı üzerine 150 kişilik defterinde Paris hazine-i evrakını tevdi tekkarrür etmiştir. Şimdi bu 150'lik defterin tanzimi meselesi var. Kim girsin? Tabii Lozan Konferansında 150 kişilik bir liste tanzimi takerrür ettiği gündünden itibaren efkârı umumiye bununla meşgul olduğu gibi, Dahiliye Vekâleti, Emniyeti Umumiye bununla meşgul olduğu gibi, Dahiliye Vekâleti, Emniyeti Umumiye Müdüriyeti de bunun tertibiyle meşgul olmuştur. Bu tertip neticesinde muhtelif memleketlerden talep edilen gerek umumi hayatta şahsiyeti maruf olduğu cihetle tebarüz*

¹⁶ Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.350.

¹⁷ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434-454.

¹⁸ Erdeha, a.g.e., s.63

¹⁹ Deniz DOĞRU, 1923-1950 Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kütahya Milletvekilleri Ve Siyasi Faaliyetleri, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak 2014, s.118-119.

eden adamların isimleri emniyeti umumiyece toplanmış; maalesef bunun miktarı 150'yi çok tecavüz etmiş. Maalesef memleketimizin hayatı siyasisesi nokta-i nazarından çok tecavüz etmiş, takriben 600 kişiye baliğ olmuştur....Emniyet-i Umumiye mademki ahden 150 kişi olacak, tutmuş bunların içerisinde meşhur meselde olduğu veçhile şuna değmiş buna değmemiş diyerek bir defter çıkarıyor. Buda üç yüze baliğ oluyor. Yani çıkarmanın ihtimali olmayan bir takım edani bu üç yüzün içine girdi. Bunu yüzelliye kalbetmek için ne yapmalı? Asıl müşkilât buradan doğdu. Nasıl tasfiye etmeli? Yani efendim; bunun için Heyeti Vekilede müteaddit müzakereler cereyan etti. Mademki ahden mutlak bu (150) olacak 151 olmayacak Ne yapmalı? Binaenaleyh meseleyi sunufciyetiyle, ve ika edilen cinayet cihetiyle bir tasnif sırasına koyalım, ciheti teroic edildi, kabul edildi.

Sonra bunun içinde evvelâ bilfarz; Vahidettin vardır. Sonra bunu çıkardık. Çünkü hanedan kanunu dolayısıyla çıkmış olduğundan dolayı buna hacet kalmadı. Fakat bunun tevabii var, ser yaverleri, bilmem ne gibi. Vahidettin'in bütün icraatına yakından iştirak etmiş ve imali nüfuz etmiş beş altı kişi. Sonra efendiler; birkaç kabine var ki; bunlar memleketin hayatına suikast etmiş, meselâ; Sev muahedesini imzalamış olan kabine. Sonra diğer bir kabine geliyor. O da Kuvey-i İnzibatıyeyi teşkil eden kabine, sonra kumandanlar. Tabii belli başlıları, küçük şüphelilere gitmenin ihtimali yoktur. Sonra bilfarz Çerkez Ethem ve avenesi ve sonra efendiler, memleketimizi parçalamak arzusu ile ve Türklerin dünyada en zalim, en hain, en âdi bir millet olduğunu ve bilâkis Yunanlıların en medeni, en insani, en ulvi mefkûrelerle hareket ettiğini ve Türkleri Türkiye'den kovmak isteyen zaten Türkiye'de Türk olmadığını iddia eden ve İzmir'de inikat eden bir Çerkez kongresi görürüz. Bunların mürettepleri ve memleketlerden ele başı olarak giden murahhasları, bunu müteakip harekâtı milliyet esnasında düşman ile teşriki mesai ederek son dakikaya kadar ve muahedenin zamanı akdinde muvaffakiyetimizi işkâl etmek üzere; çıkan çetelerin rüesası. Nihayet bugün elân mahallerini tafsile şey etmiyorum. Tabi heyeti celilenizde bizim ne gibi yerlerde takibatta bulunduğumuzu bendenizden sormazsınız. Hududumuzun haricinde, muhtelif noktalarda, muhtelif isimlerle hilâfet komitesi, Anadolu komiteleri, ihtilâl komiteleri suretinde teşekkül etmiş bir takım nüveleri, birtakım teşekkülât-ı ihtilâliyyeyi idare eden adamlar. Bunların hiç olmazsa bunun içerisinde bulunması. Sonra ilâve edeyim. Memleketin en buhranlı devirlerinde düşmanla teşriki mesai ederek memleketin muzafferiyetini, muvaffakiyetini akamete uğratan, uğratan isteyen bir takım deni matbuat adamları ve ila ahir bir nevi böyle sunufa taksim ile bir defter tanzim edilmiştir.

Heyeti Celilenize tekrar bir şey daha arz edeyim; bunların hepsini biz bu 150'lik listeye sokmak için uğraşyoruz. Nasıl yapalım dedik. Bir miktarını haber aldık. Meselâ bir takımları Yunanistan dahiline firar etmişler, gitmişler. Yunanistan hizmeti askeriyesine girmişlerdir. Onları tabiiyet kanununa teokifan diğer bir kararname ile ki bu sabah Heyeti Vekile imzalamıştır. Onların tabiiyet kanununa teokifan tabiiyetten iskat ettik. Yani defteri hafifletmek için, şimdi bu suretle ayıra ayıra nihayet bir miktara indirdik ve bu sabahki içtimamızda kati olmak üzere 150 isim tespit ettik. Fakat bazı tadilât yapıldığı için şimdi temyiz edilmektedir....Fakat şimdi söyledim, getirtiyorum. Şimdi Heyet-i Celilenize arz ederim. Bir yüz ellilik defter var, bir de üç yüzlük defter var, bir de tabiiyetten iskat ettiklerimize ait defterler vardır, bir de 600'lük defterimiz

vardır. Efendim bu cetveller ceman yekûn altı yüzdür. Fakat bu altı yüzü biz ancak 150 kişilik listenin içerisine sokmak mecburiyetindeyiz..."

Dahiliye Vekili Ahmet Ferit Bey'in bu konuşmasına Cebelibereket milletvekili İhsan Bey gelecekte devlete zarar verecekleri listeye almak gerektiğini vurgulayarak yoksa herkesin isteğine uygun davranıldığı takdirde listenin binleri bulacağını ifade etmiştir. Aydın milletvekili Mazhar Bey de İhsan Bey'le aynı kanaati taşımakla birlikte Heyet-i Vekilenin hazırladığı listeyi aynen kabul etmek gerektiğini ifade etmiştir. İzmir milletvekili Saraçoğlu Şükrü Bey de hükümetin hazırladığı listeye uyulması gerektiğini vurgulasa da tarihe geçecek nitelikte suç işlemiş olanların hiçbir durumuna bakılmaksızın listeye dahil edilmesini aynı zamanda listede neden Ermeni ve Rumların yer almadığını vurgulamıştır. Ertuğrul milletvekili Fikret Bey ise listeye alınacak kişilerin suça doğrudan iştirak eden sıradan kişilerin alınmasından ziyade fikir adamlarının alınması gerektiğini açıklamıştır. Ferit Bey'in konuşmasına en sert eleştiri İstanbul milletvekili Akçoraoğlu Yusuf Bey'den gelmiştir. Yusuf Bey konuşmasında "... Fakat ben istiyorum ki; daha isimler okunmadan evvel hükümet namına bu (150) kişiyi hangi prensiplere müsteniden tefrik edilmiş olduğunu, muayyen, hukuki, şarih bir surette söylesin 1,2,3,4,5 yazalım, Prensipler bu suretle taayyün ettikten sonra, bize hükümet tarafından gönderilmiş olan şu müttehelerin, veya mahkumların, yahut maznunların hakkında bir (jüri) sıfatiyle bir hüküm vereceğiz. Diyolar ki; şunlar tardolunacak Fakat esami gelmeden evvel prensip münakaşası lazım o prensiplerde hata varsa, noksan varsa, onu tezyid, tadil veya islah süratiyle prensipleri tekml ederiz, ondan esami gelir, okunur..."²⁰. Konuşmadan da anlaşılacağı üzere Yusuf Bey liste hazırlanmadan önce kimlerin alınacağına dair prensiplerin belirlenmesini daha sonra bu prensiplere bakılarak kişilerin tespit edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bunların dışında Heyet-i Vekilenin hazırladığı listeye yönelik büyük eleştiriler olamamakla birlikte ismini ve seçim bölgesini vereceğimiz şu milletvekilleri ise münferit olarak bir takım kişilerin listeye dahil edilmesini bazılarının çıkarılmasını ifade etmişlerdir. Bu milletvekilleri ile seçim bölgeleri şöyledir²¹: Süreyya Bey (Karesi), Feridun Fikri Bey (Dersim), Hüseyin Hüsni Efendi (Isparta), Hacı Bekir Efendi (Konya), Dr. Fikret Bey (Ertuğrul), Arif Bey, Mazhar Müfit Bey (Denizli), Ali Rıza Bey (İstanbul), Ali Saip Bey (Konya), Hamdullah Suphi Bey (İstanbul), Sadık Bey (Karahisar Sahibi), Necati Bey (İzmir), Hulusi Bey (Karasi), Ali Şuuri (Karasi), Refik Bey (Konya), Kılıç Ali Bey (Antep), Falih Rifki Bey (Bolu), Hacı Muhittin Bey (Giresun), Faik Bey (Tekfurdağı), İsmet Bey (Çorum), Neşet Bey (Aksaray), Asaf Bey (Hakkari), Ragıp Bey (Kütahya), Ziya Efendi (Erzurum), Ali Saip Bey (Kozan), Necati Bey (Bursa), Sabri Bey (Saruhan), Ağaoğlu Ahmet Bey (Kars), İzzet Ulvi Bey (Karahisar), Tunali Hilmi Bey (Zonguldak), Recep Bey (Kütahya), Süleyman

²⁰ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434-454.

²¹ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434-454.

Sırrı Bey (Bozok), Ali Şadi Bey (Kozan), Munir Bey (Çorum), Halil Bey (Zonguldak) ve Hafız İbrahim Efendi (Isparta).

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tasarı, hükümet önerisine uygun olarak kabul edilerek 16 Nisan 1924 tarihli ve 487 sayılı Aff-ı Umumi kanunu çıkarılmış oldu. Ancak üçüncü maddede belirtilen listenin hazırlanması ve buna son halinin verilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22-23 Nisan 1924 gecesi yaptığı gizli oturumda mümkün olmuştur. Dahiliye Vekili Ferit Bey milletvekillerinin listeye alınmayan isimlerle ilgili tepkilerini dindirebilmek amacı ile 150 kişilik listeye alınmayan, ancak 600 kişilik listede yer alan kişilerin vatandaşlıktan çıkarılacağını ifade etmiştir. Böylece, yüz elli kişilik listede yer almayan kişilerin de ülkeye herhangi bir zarar veremeyeceğini açık bir şekilde beyan etmiştir. Bu açıklamalara rağmen görüşmeler milletvekillerinin şu kişi de listeye dahil edilsin, şu kişi de çıkarılsın itirazlarının önünü kesmemiştir. Fakat Aff-ı Umumi Kanunu, Meclis'in 16 Nisan 1924 tarihli oturumunda kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanlığına onaylanmıştı. Meclis bir gün sonra tatile girecek olması sebebiyle artık listenin kesinleşmesi gerekiyordu. 16 Nisan 1924 tarihinde yapılan oturumda dinlenen milletvekillerinin görüşleri de dikkate alınarak liste son halini aldı. Bu hazırlanan yeni listenin en sonundaki kişilerden hükümetin uygun göreceği üç kişi çıkarılıp yerine eski Bolu mutasarrıfı Osman Nuri, Uşaklı Madanoğlu Mustafa ve Defter-i Hakani Emimi Refik'in alınması ile hazırlanmış olan liste meclis tarafından kabul edilmiştir. Onaylanan liste 23 Nisan 1924 günü yani gizli oturumun yapıldığı gecenin sabahı 13304/1791 sayılı tezkere ile Bakanlar Kurulu'na sevk edilmiştir. Bakanlar Kurulu gelen listeyi incelediğinde listede 149 kişinin yer aldığını tespit etmiştir. Yüz elliinci kişi olarak da Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile Köylü gazetesi sahibi Refet dahil edilerek, Mustafa Kemal'in başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu 1 Haziran 1924 tarihinde 544 numaralı kararname ile listeye son halini vermiştir²².

Suçun Niteliği ve Hazırlanan Son Liste

"Genel Af" kanunu dışında tutulacak yüz elli kişinin hangi suçları işleyen kişiler olacağı hem kamuoyunda hem de mecliste büyük tartışmalara neden olmuştur. Nitekim bu konu mecliste görüşülürken bazı milletvekilleri (Hüseyin Hüsnü Efendi, Tunalı Hilmi Bey, Mahsar Bey, Ahmet Süreyya Bey, Akçuraoğlu Yusuf, Hacı Bekir Efendi) Ahmet Ferit Bey'i listenin hazırlanması aşamasında hangi kriterleri esas aldıkları noktasında soruları ile sıkıştırırlar. Özellikle Akçuraoğlu Yusuf Bey söz alarak yaptığı şu konuşma ile... *"Bu konuda önce kişiler gelmeden prensipleri hukuki biçimde saptamak gerekir... Yüz elli kişiyi hangi prensiplere dayanarak ayırmış olduklarını belirli hukuki ve açık dayanakları ile söyleyin 1, 2, 3, 4, 5 yazalım. Prensipler bu biçimde belirdikten sonra, bize hükümet tarafından gönderilmiş şu suçluların, hükümlülerin ya da sanıkların hakkında bir jüri niteliğiyle*

²² Emin Karaca, Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi 150'likler, Altın Kitaplar Yayını, İstanbul 2007, s.61-64.

bir karar vereceğiz..."²³. Yusuf Bey'in ısrarla listede yer alan kişilerin isimlerinin belirlenmesinden önce işin kurallarının belirlenmesi gerektiğine dair konuşmasına Ferit Bey mecliste gizli oturumda yaptığı konuşmasıyla hem Yusuf Bey'e cevap vermiş, hem de listede yer alan isimlerin hangi suçlardan dolayı listeye dahil edildiğine dair şu konuşmayı yapmıştır. "...efendim işte 150 lik liste işte 300'lük liste işte 600'lük liste... Yusuf Bey Efendi bir prensipten söz ettiler. Dediler ki, prensipleri koyalım. Demincek Yüksek kurulunuza belirttiğim gibi, bizde adları öyle karmakarışık yapmadık. Bizde kendimize bir prensip yaptık. Yaptığımız defterde şu biçimde saptadık. Önce kaçak Vahideddinin yanındakiler birer birer adlarını söyleyeceğim. Ancak Yusuf Bey Efendi inandırmak, rahatlatmak için önce prensiplerden söz edeceğim. Efendim, prensip diye ne istiyorsunuz hain, hain! Ne prensibi? Yalnız ihanetin yol ve türü bakımında ancak bir sınıflandırma olur. Yoksa prensip nedir? Efendim demin söylemiş olduğum gibi, Sevr antlaşmasını kabul eden ve imza eden hükümet... Sevr antlaşması Paris de imza eden delegeler kurulu... sonra Kuvey-i inzibatiye... sonra Çerkez Ethem ve Avanesi... "İzmir Çerkez" Kongresine delege olarak katılanlar... Vatan ihanetinde bulunan asker ve memurlar... vatan ihaneti ile sanık olan polis ileri gelenleri... hain gazeteciler... sonra vatan ihanetinde bulunan diğer kişiler..."²⁴.

Dahiliye vekili Ahmet Ferit Bey'in bu konuşması hükümetin olaya bakış açısını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hükümetin bu listeyi hazırlarken çıkış noktası Anadolu'da yeni kurulan Türk devletinin otoritesine karşı gelmiş unsurların yeniden harekete geçmesi ihtimaline karşı bu unsurların mensuplarını sınır dışı ederek ülkenin güvenliğini sağlamak olmuştur. Ferit Bey'in meclis gizli oturumunda yaptığı konuşmadan yola çıkarak yüz elli kişilik listeyi oluşturan kişilerin içinde geldiği suç unsurlarını şöyle sınıflandırmak mümkündür.

- Padişah Vahideddin'in Etrafındakiler
- Kuva-yı İnzibatiye
- Sevr Antlaşması'nın Kabul ve İmzalanması
- Çerkez Ethem Ayaklanması
- İzmir Çerkez Kongresi'nin Toplanması
- Gazeteciler ve Yazarlar

Meclisteki uzun tartışmalardan sonra onaylanan liste 1 Haziran 1924 tarihinde Mustafa Kemal başkanlığında toplanan bakanlar kurulunun 544 sayılı kararnamesi ile son halini almıştır. Daha sonra Resmi gazetede yayınlanan liste aşağıdaki gibidir²⁵. Bu liste resmi gazete yayımlandığı sırada listede yer alan birçok kişi zaten ülke dışına çıkmıştır²⁶.

²³ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434-454.

²⁴ TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434-454.

²⁵ Resmi Ceride,7 Ocak 1925 tarih 81 sayılı nüsha.

²⁶ Yalçın Toker, 150'liklerden Portreler, Timaş Yayınları, İstanbul 2006, s.63-64.

Yüz Elli Kişilik Liste**Vahidettin'in Maiyeti**

1. Yaver-i Has Kiraz Hamdi
2. Hademe-i Hassa Kumandanı Zeki
3. Hazine-i Hassa Müfettişlerinden Kayserili Şaban Ağa
4. Tütüncü Baş Şükrü
5. Serkarin Yaver
6. Yaverrandan Erkan-ı Harp Miralayı Tahir
7. Seryaver Avni
8. Esbak Hazine-i Hassa Müdürü ve Defter-i Hakani Emni Vefik

Sevr Muahedesi'ni İmzalayan ve Kuvay-ı İnzibatiye'ye Dahil Kabine Azalarından

9. Esbak Şeyhülislam Mustafa Sabri
10. Adliye Nazır-ı Esbakı Ali Rüşdü
11. Ziraat ve Ticaret Nazır-ı Esbakı Cemal
12. Bahriye Nazır-ı Esbak Cakacı Hamdi
13. Maarif Nazır-ı Esbakı Rumbeyoğlu Fahrettin
14. Esbak Ziraat Ve Ticaret Nazırını Kızılhançerçi Remzi

Sevr Muahedesi'ni İmzalayan Heyet-i Murahhasa

15. Maarif Nazır-ı Esbakı Hadi
16. Ayandan Şura-yı Devlet Reis-i Esbakı Rıza Tefvik
17. Bern Sefir-i Esbakı Reşad Halis

Kuvay-ı İnzibatiye'ye Dâhil Olanlar

18. Kuvay-ı İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik
19. Yaveri Süvari Yüzbaşısı Bulgar namıyla Maruf Tahsin
20. Kuvay-ı İnzibatiye Erkan-ı Harbiye Reisi Miralay Ahmet Refik
21. Kuvay-ı İnzibatiye Mitralyöz Kumandanı ve Damat Ferit'in yaveri Tarık Mümtaz
22. Kuvay-ı İnzibatiye Kumandanlarından İzmir Kolordu Kumandan-ı Sabıkı Ali Nadir

23. Kuvay-ı İnzibatiye mensubinininden ve Nemrut Mustafa Divan-ı Harbinden Kaymakam Fettah

24. Kuvay-ı İnzibatiye mensubinininden Çopur Hakkı

Mülkiye ve Askeriyeden

25. Esbak Bursa Valisi Gümülcüneli İsmail

26. Ayandan Konyalı Zeynelabidin

27. Cebel-i Bereket Mutasarrıf-ı Esbakı bulunan Fanizade Mesut

28. Hürriyet ve İtilaf Fırkası lideri Miralay Sadık

29. Malatya Mutasarrıf-ı sabıkı Bedirhani Halil Rami

30. Esbak Manisa Mutasarrıfı Giritli Hüsni

31. Esbak Divanı Harp Reisi Nemrut Mustafa

32. Uşak Belediye Reisi Hulusi

33. Adapazarı Kaymakam-ı Esbakı Hain Mustafa

34. Tekirdağ Müftü-i Esbak Hafız Ahmet

35. Afyonkarahisar Mutasarrıf-ı Esbakı Sabit

36. Gazi Ayıntap Mutasarrıfı Celal Kadri

37. Hürriyet ve İtilaf Katibi Umumisi Adanalı Zeynelabidin

38. Mülga Ayandan Evkaf Nazır-ı Esbakı Vasfi Hoca

39. Harput Vali Esbakı Ali Galip

40. Bursa Vali-i Vekili Esbakı Aziz Nuri

41. Sabık Bursa Müftüsü Ömer Fevzi

42. İzmir Kadı Müşavir-i Sabıkı Ahmet Asım

43. Esbak İstanbul Muhafızı Natık

44. Dahiliye Nazır-ı Esbakı Ayandan Adil

45. Dahiliye Nazır-ı Esbakı Mehmet Ali

46. Esbak-ı Edirne Valisi ve Şehremini Vekili Salim

47. Kütahya'da Yunanlılara Mutasarrıflık eden Hocarasihzade İbrahim

48. Adana'da Valilik eden Abdurrahman

49. Karahisar-i Şarki Mebusu Esbakı Ömer Fevzi

50. İşkenceci Namıyla Maruf Mülazım Adil

51. İşkenceci Namıyla Maruf Mülazım Rıfkı
52. Esbak Kırkağaç Kaymakamı Şerif
53. Esbak Çanakkale Mutasarrıfı Mahmut Mahir
54. İstanbul Merkez Kumandan-ı Esbakı Emin
55. Kilis'te Kaymakamlık eden Sadullah Sami
56. Esbak Dahiliye Nezareti Dava Vekili ve Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri

Çerkes Ethem ve Avanesi

57. Çerkes Ethem
58. Ethem'in Biraderi Reşit
59. Ethem'in Biraderi Tevfik
60. Kuşçubaşı Eşref
61. Kuşçubaşı Eşref'in Biraderi Hacı Sami
62. İzmirli Sabık Akhisar Kumandanı Yüzbaşı Küçük Ethem
63. Düzceli Mehmet Oğlu Sami "Aço Fumpat"
64. Burhaniyeli Halil İbrahim
65. Susurluk'tan Demirköprülü Hacı Ahmet

Çerkez Kongresi'ne Murahhas Olarak İştirak Edenler

66. Hendek Kazasının Sünbüllü Karyesinden Bağ Osman
67. İzmit Mutasarrıf-ı Sabıkı İbrahim Hakkı
68. Brau Sait
69. Berzek Tahir
70. Adapazarı'nın Harmantepe Karyesinden Maan Şirin
71. Söke Ereğli'sinin Tekeli Karyesinden Koca Ömer Oğlu Hüseyin
72. Adapazarı'nın Talustanbey Köyünden Bağ Kamil
73. Hamete Ahmet
74. Maan Ali
75. Kirmastının Karaorman Karyesinden Harunurreşit
76. Eskişehirli Sefer Hoca
77. Bigalı Nuribey Oğlu İsa

78. Adapazarı'nın Şahinbey Karyesinden Kazım
79. Gönen'in Tuzakçı Karyesinden Lampaz Yakup
80. Gönen'in Bayramiç Karyesinden Kumpat Hafız Sait
81. Gönen'in Keçe Karyesinden Mütেকaid Binbaşı Ahmet
82. İzmir'de Dava Vekili Bazaduruğ Sait
83. Şamlı Ahmet Nuri

Polisler

84. Esbak İstanbul Polis Müdürü Tahsin
85. Esbak İstanbul Polis Müdür Muavini Kemal
86. Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Ispartalı Kemal
87. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü Şeref
88. Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım Başmemuru Hafız Sait
89. Sabık Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal
90. Polis Başmemurlarından Namık
91. Şişli Komiseri Nedim
92. İzmit Merkez Memuru, Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı

Fuat

93. Adana'da Polis Müdürlüğü Eden Polkeçenli Yusuf
94. Unkapanı Merkez Memuru Sakallı Cemil
95. Büyükdere Merkez Memuru Sabıkı Mazlum
96. Sabık Beyaoğlu İkinci Komiseri Fuat

Gazeteciler

97. Serbesti gazetesi sahibi, Hürriyet ve İtilaf Azasından Mevlanzade Rifat
98. Türkçe İstanbul gazetesi sahibi Sait Molla
99. İzmir'de Müsavat gazetesi sahibi ve Muharrir-i Sabıkı Daru'l-hikme Azasından İzmirli Hafız Cemal
100. Aydede gazetesi sahibi, Posta Ve Telgraf Müdür-i Umumi-i Esbakı Refik Halit
101. Bandırma'da Adalet gazetesi sahibi Bahriyeli Ali Sami

102. Edirne'de Tamin ve Elyevm Selanik'te Hakikat gazeteleri sahibi Neyyir Mustafa

103. Eski Köylü gazetesi Sermuharriri Ferit

104. Alemdar gazetesi sahibi Refii Cevat

105. Alemdar gazetesinden Pehlivan Kadri

106. Adana'da Ferda gazetesi sahibi Fanizade Ali İlmi

107. Balıkesir'de İrşat gazetesi sahiplerinden Trabzonlu Ömer Fevzi

108. Halep'te Doğruiyol gazetesi sahibi Hasan Sadık

109. Köylü gazetesi sahip ve müdürü İzmirli Refet

Diğer Eşhas

110. Tarsuslu Kamilpaşazade Selami

111. Tarsuslu Kamilpaşazade Kemal

112. Süleymaniyeli Kürt Hakkı

113. Mustafa Savri Hoca'nın oğlu İbrahim Sabri

114. Fabrikatör Bursalı Cemil

115. İngiliz casusu meşhur Çerkes Ragıp

116. Fransız zabıtlığı yapan Haçınli Kazak Hasan

117. Eşkıya Reisi Süngüllü Çerkes Davut

118. Binbaşı Çerkes Bekir

119. Bursalı Fabrikatör Cemil'in kayınbiraderi Necip

120. İzmir Sabık Umur-u İslamiye Müfettişi Ahmet Hulusi

121. Uşak'ta Madanoğlu Mustafa

122. Gönen'in Tuzakçı Karyesinden Yusuf oğlu Remzi

123. Gönen'in Bayramiç Karyesinden Hacı Kasım oğlu Zühtü

124. Gönen'in Balcı Karyesinden Kocagöz'ün Osman oğlu Şakir

125. Gönen'in Muratlar Karyesinden Koç Ahmet oğlu Koç Ali

126. Gönen'in Ayvacık Karyesinden Mehmet oğlu Aziz

127. Gönen'in Keçeler Karyesinden Balcılı Ahmet oğlu Osman

128. Susurluk'tan Ayyıldız Karyesinden Molla Süleyman oğlu İzzet

129. Gönen'in Muratlar Karyesinden Hüseyin oğlu Kara Kazım

130. Gönen'in Balcı Karyesinden Bekir oğlu Arap Mahmut
131. Gönen'in Rüstem Karyesinden Gardiyan Yusuf
132. Gönen'in Balcı Karyesinden Ömer oğlu Eyüp
133. Gönen'in Keçeler Karyesinden Talustan oğlu İbrahim Çavuş
134. Gönen'in Balcı Karyesinden Topallı Şerif oğlu Hüseyin
135. Gönen'in Keçeler Karyesinden Topal Ömer oğlu İdris
136. Manyas'ın Bolca Ağaç Karyesinden Kurh oğlu İsmail
137. Gönen'in Keçeler Karyesinden Muhtar Hacıbey oğlu Canpolat
138. Marmara'nın Karapınar Karyesinden Yusuf oğlu İshak
139. Manyas'ın Kızık Karyesinden Alibey oğlu Sabit
140. Gönen'in Balcı Karyesinden Deli Hasan oğlu Selim
141. Gönen'in Çerkes Mahallesinden Makineci Mehmet oğlu Osman
142. Manyas'ın Değirmenboğazı Karyesinden Kadir oğlu Kamil
143. Gönen'in Keçidere Karyesinden Hüseyin oğlu Galip
144. Manyas'ın Hacı Yakup Karyesinden Çerkes Sait oğlu Salih
145. Manyas'ın Hacı Yakup Karyesinden Maktul Şevketin Biraderi İsmail
146. Gönen'in Keçeler Karyesinden Abdullah oğlu Deli Kasım
147. Gönen'in Çerkes Mahallesi'nden Hasan Onbaşı oğlu Kemal
148. Manyas'ın Değirmenboğazı Karyesinden Kadir oğlu Kamil'in biraderi Kazım Efe
149. Gönen'in Kızık Karyesinden Pallaç oğlu Kemal
150. Gönen'in Keçeler Karyesinden Tuğ oğlu Mehmet Ağa

Bu liste, bir yönüyle bu süreçte yaşanan tartışmalara kısmen bir nokta koydu ise de, daha sonra ortaya çıkabilecek sonuçları tamamen ortadan kaldırmayacaktır.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin en uzun asrı denilen 19.yy ve 20.yy'ın ilk çeyreğinde yaşanan tarihi hezimetler, belki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna vesile olmuş ancak, yaşanan travmatik süreçlerin etkileri bir miras-ı atika olarak bu yeni devletin tarihi hafızasına da nakledilmiştir. Lozan Görüşmeleri sırasında da konu edilen "Yüz Ellilikler" meselesi bu tarihi mirasın çok da irdelenmemiş bir

meseledir. Anlaşma gereği önce 300 kişinin sürgün edilmesi kararlaştırılsa da bu sayı uzun tartışmalar sonunda 150'ye indirilmiştir.

Meclisteki tartışmalar bu muahadenin kapsamı etrafında şekillenmiştir. Vahidettin'in listeden "Hanedan Kanunu" ile aynı kadere tabi olduğu için çıkarılmıştır. Fakat Sevr'i imzalayan heyet ile Çerkez Ethem ve avanesi bu kanun kapsamına alınmıştır. Burada önce 300, sonra 600, sonra da 150 kişilik bir liste hazırlanmış olduğu görülmektedir.

Tartışmaların bir boyutu da listeye Rum ya da Ermeni tebânın neden ibra edilmediği meselesidir. Sonuçta:

- Vahidettin'in etrafındakiler
- Kuva-yı İnzibatiye
- Sevr Antlaşması'nı imzalayan isimler
- Çerkez Ethem ve avanesi
- İzmir Çerkez Kongresi'ni tertip edenler

- Birtakım gazeteci yazarların oluşturduğu isimlerden hazırlanan 150 kişi bu listeye alınmıştır.

Yüz ellilikler listesinde özellikle Gönen etrafından isimlerin ağır basması ayrıca düşünülmesi ve araştırılması gereken bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Lozan'dan sonra ortaya çıkan bu durum, aslında yeni hükümetin ve yeni Cumhuriyet'in belki de kendisi ile ilk hesaplaşması olarak algılanabilir. Fakat bu hesaplaşma hiç de kolay olmayacaktır. Bu geçiş döneminde yaşanan bu tartışmalar sonucunda çıkan kararlar, Cumhuriyet tarihimizin daha iyi anlaşılması ve kuruluş felsefesinin algılanması bakımından önemlidir.

Kaynaklar

AKIN, V., 2002, "Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s:306-314

ATATÜRK, M., K., 2012, "Nutuk", Ankara.

AYDEMİR, Ş., S., 1999, "Tek Adam", Remzi Kitapevi, İstanbul.

DOĞRU, D., 2014, "1923-1950 Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kütahya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri", Doktora Tezi

ERDAHA, K., 1998, "Milli Mücadelenin Muhasebesi", Tekin Yayınevi, İstanbul.

FRANKLIN, D., 1989, "Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922", Yeni Bin Yıl Yayını, İstanbul.

Kanunlar Dergisi, Cilt 2, s.2, 8, 350;

- KARACA, E., 2007, "*Kurtuluş Savaşı Kütüphanesi 150'likler*", Altın Kitaplar Yayını, İstanbul.
- KARACAN, A., N., 2007, "*Lozan*", Nokta Kitap Yayınevi, İstanbul.
- MERAY, S., 1970, "*Lozan Barış Konferansı*", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.
- NUR, R., 1971, "*Hayat ve Hatıratım*", Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Resmi Ceride,7 Ocak 1925 tarih 81 sayılı nüsha.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, II. Dönem, Cilt 4, s.434, 454.
- TBMM Zabıt Cerideleri, Cilt 1-2, Birleşim 7, 9, 21, 24, 38, 65, s.111, 245; 178, 231, 148, 777.
- TBMM ZC, Cilt8, Birleşim 39, s.768, 780, 784.
- TOKER, Y., 2006, "*150'liklerden Portreler*", Timaş Yayınları, İstanbul.
- TURAN, M., 2011, "*Siyasi ve Hukuki Açıdan Milli Mücadele*" Berikan Yayınevi, Ankara.
- TURAN, R., SAFRAN, M., 2011, "*Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*", Okutman Yayıncılık, Ankara.